

Van Dale Lesmateriaal **poëzie**

RIJM

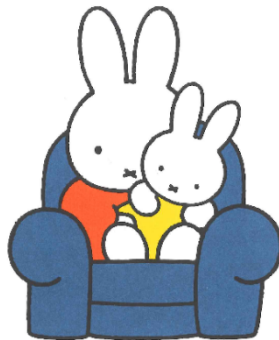

Rijm = gelijkheid van klank (i.v.m. het ritme of de klemtoon) in verzen of woordgroepen

Voorbeeld: "schoot" (r. 2) rijmt op "groot" (r. 4)

DICK BRUNA – uit: Kleine Pluis

en nijtje mocht de kleine pluis
heel eventjes op schoot
want pluisje was dan wel heel klein
maar nijj was al heel groot

Binnenrijm = rijmende woorden die in dezelfde regel staan

Voorbeeld: "vracht ... weggebracht" (r. 11)

HET BLAUWE UUR – Joke van Leeuwen

uit: Dichter No7 Blauw, 2018, Plint Eindhoven

De huizen zijn nog donker en de dromen nog niet af
warm is het bed en warm het zachte kussen
een nachtportier gaat weer naar huis toe op een sukkeldraf
een jongen stopt het nieuws in brievenbussen

5 daar rijdt de eerste tram voorbij, de passagiers nog sloom
een bakker haalt de broden uit de oven
een vogel zingt de nieuwe dag toe in een hoge boom
het licht in de lantarens mag weer doven

10 de postsorteerders van de nacht verlaten weer hun post
de schoonmaakploegen poetsen de kantoren
een vroege vracht moet weggebracht en bij een poort gelost
en o! er worden baby'tjes geboren.

Eindrijm = rijmende woorden aan het eind van regels
Voorbeelden: "af" (r. 1) en "draf" (r. 3) rijmen, "kussen" (r. 2) en "bussen" (r. 4) rijmen.

HET BLAUWE UUR – Joke van Leeuwen

De huizen zijn nog donker en de dromen nog niet af
warm is het bed en warm het zachte kussen
een nachtportier gaat weer naar huis toe op een sukkeldraf
een jongen stopt het nieuws in brievenbussen

- 5 daar rijdt de eerste tram voorbij, de passagiers nog sloom
een bakker haalt de broden uit de oven
een vogel zingt de nieuwe dag toe in een hoge boom
het licht in de lantarens mag weer doven

- 10 de postsorteerders van de nacht verlaten weer hun post
de schoonmaakploegen poetsen de kantoren
een vroege vracht moet weggebracht en bij een poort gelost
en o! er worden baby'tjes geboren.

Rijmschema = manier om een bepaald patroon van eindrijm weer te geven. De eerste rijmklank krijgt letter a, de tweede b, etc.

Voorbeeld: het eindrijmschema van "Het blauwe uur" is abab cdcd efef

HET BLAUWE UUR – Joke van Leeuwen

De huizen zijn nog donker en de dromen nog niet af a
warm is het bed en warm het zachte kussen b
een nachtportier gaat weer naar huis toe op een sukkeldraf a
een jongen stopt het nieuws in brievenbussen b

- 5 daar rijdt de eerste tram voorbij, de passagiers nog sloom c
een bakker haalt de broden uit de oven d
een vogel zingt de nieuwe dag toe in een hoge boom c
het licht in de lantarens mag weer doven d

- 10 de postsorteerders van de nacht verlaten weer hun post e
de schoonmaakploegen poetsen de kantoren f
een vroege vracht moet weggebracht en bij een poort gelost e
en o! er worden baby'tjes geboren. f

Gepaard rijm = telkens twee regels rijmen op elkaar (aabb)

Voorbeeld:

PIETERTJE PLUIM - Annie M.G. Schmidt

(fragment), uit: Het fluitketeltje en andere versjes, Em. Querido's Uitgeverij b.v. Amsterdam, 1992

	Kijk nou toch 's zeg, dit is Pietertje Pluim,	a
	dat jongetje is maar zo groot als m'n duim.	a
	Wat zeggen z'n vader en moeder dan?	b
	Die zeggen: We snappen er niks meer van!	b
5	We geven hem klontjes en Haagse beschuitjes	c
	en pudding en soep en tomaten en uitjes,	c
	en brood en spinazie en échte boter	d
	maar wat we ook geven, hij wordt maar niet groter!	d
	Hij wordt maar niet groter dan, hierzo, m'n duim	a
10	maar is hij niet lief, onze Pietertje Pluim?	a

Gekruist rijm = de regels rijmen om en om op elkaar (abab)

Voorbeeld: het eindrijmschema van "Het blauwe uur" is abab cdcd efef

HET BLAUWE UUR – Joke van Leeuwen

	De huizen zijn nog donker en de dromen nog niet af	a
	warm is het bed en warm het zachte kussen	b
	een nachtportier gaat weer naar huis toe op een sukkeldraf	a
	een jongen stopt het nieuws in brievenbussen	b
5	daar rijdt de eerste tram voorbij, de passagiers nog sloom	c
	een bakker haalt de broden uit de oven	d
	een vogel zingt de nieuwe dag toe in een hoge boom	c
	het licht in de lantarens mag weer doven	d
	de postsorteerders van de nacht verlaten weer hun post	e
10	de schoonmaakploegen poetsen de kantoren	f
	een vroege vracht moet weggebracht en bij een poort gelost	e
	en o! er worden baby'tjes geboren.	f

Omarmend rijm = r. 1 en r. 4 rijmen op elkaar, daartussen rijmen r. 2 en r. 3 op elkaar (abba)

Voorbeeld 1: r. 3 en r. 6 rijmen op elkaar, daartussen rijmen r. 4 en r. 5 op elkaar. R. 1 en r. 2 rijmen in dit voorbeeld op elkaar: gepaard rijm.

ONTMOETING MET TIBERIUS

Annie M.G. Schmidt (fragment),

uit: Het fluitketeltje en andere versjes, Em. Querido's Uitgeverij b.v. Amsterdam, 1992

- 5 In de Minervalaan, in Zuid, a
woont Nicodemus Piepkajuit, a
hij woont daar met zijn vrouw en dochter, zie je, b
ze wonen achter het behang, c
al jaren lang, al jaren lang, c
ze wonen daar gezellig met z'n drieën. b

Voorbeeld 2: het rijmschema van "Weerzien" is: abba cddc efg efg. De eerste twee strofen hebben omarmend rijm. De laatste twee strofen hebben verspringend rijm.

WEERZIEN - Jean Pierre Rawie,

uit: Wij hebben alles nog te goed - de mooiste liefdesgedichten, Bert Bakker, Amsterdam, 2001

- De trein die mij naar mijn voorbije liefdes voert a
heeft net als vroeger weer aanzienlijke vertraging. b
Het geeft niet wie er wie bij toerbeurt achternaging, b
haast altijd waren de verbindingen beroerd. a
- 5 Een tijdlang heb ik zelf gedacht dat het zo hoorde, c
dat je elkander mist om bij elkaar te zijn; d
na jaren, in de herfst, weer in dezelfde trein, d
denk ik alleen maar dat we niet zo erg goed spoorden. c
- 10 Wanneer ze mij begroet kus ik haar op de wang, e
want wij zijn voor elkaar toch niet meer te genieten f
en hebben al genoeg verkankerd en verpest. g
- Het is misschien ook niet van wezenlijk belang: e
ik heb de kans om jong te sterven laten schieten f
en moet nu maar het beste maken van de rest. g

Verspringend rijm = r. 1 en r. 4, r. 2 en r. 5, r. 3 en r. 6 rijmen op elkaar: abcabc

Voorbeeld: het rijmschema van "Weerzien" is: abba cddc efg efg. De eerste twee strofen hebben omarmend rijm. De laatste twee strofen hebben verspringend rijm.

WEERZIEN - Jean Pierre Rawie

De trein die mij naar mijn voorbije liefdes voert
heeft net als vroeger weer aanzienlijke vertraging.
Het geeft niet wie er wie bij toerbeurt achternaging,
haast altijd waren de verbindingen beroerd.

a
b
b
a

- 5 Een tijdlang heb ik zelf gedacht dat het zo hoorde,
dat je elkander mist om bij elkaar te zijn;
na jaren, in de herfst, weer in dezelfde trein,
denk ik alleen maar dat we niet zo erg goed spoorden.

c
d
d
c

- 10 Wanneer ze mij begroet kus ik haar op de wang,
want wij zijn voor elkaar toch niet meer te genieten
en hebben al genoeg verkankerend en verpest.

e
f
g

Het is misschien ook niet van wezenlijk belang:
ik heb de kans om jong te sterven laten schieten
en moet nu maar het beste maken van de rest.

e
f
g

Slagrijm = alle regels rijmen (aaaa)

Voorbeeld, strofe 1 heeft het rijmschema aaaa en strofe 2 heeft bbbb:

DE GOEIE IN 'T VLOEIEN

Def P. / Osdorp Posse

(fragment), Afslag Osdorp (1995). Djax-Records

Trage mensen die kunnen niet volgen wat ik zeg
Toch ben ik aan het vloeien zonder hobbels in de weg
Wil jij m'n concurrent zijn, nou tjonge wat een pech
Dan word je de zoveelste die ik keel en ommeleg

a
a
a
a

- 5 De meester van de nederlandse rap
Doet niet aan nederlandse nep
Omdat ik rap
En daarom vele standen heb

b
b
b
b

Gebroken rijm = rijm waarbij een nieuwe rijmklank de symmetrie doorbreekt (rijmschema abac of abcb etc.)

Voorbeeld: in de eerste alinea zou je rijmschema abab verwachten, maar de derde regel doorbreekt dit.

IX - Piet Paaltjens

uit *Snikken en Grimlachjes, Immortellen (1854)*

Op 't hoekje van de Hooigracht
en van den Nieuwen Rijn,
Daar zwoer hij, dat hij zijn leven lang
mijn boezemvriend zou zijn.

a
b
c
b

5 En halverwege tusse
De Vink en de Haagsche Schouw,
Daar brak hij, zes weken later zowat,
De eed van vriendentrouw.

d
e
f
e

Volrijm = als de beklemtoonde klinker en de eropvolgende klanken van de rijmwoorden hetzelfde zijn.

Er zijn drie soorten volrijm:

mannelijk, vrouwelijk en glijdend rijm.

Mannelijk rijm = als er één beklemtoonde lettergreep rijmt:

kok – stok, rein – zijn

Vrouwelijk rijm = als er na de beklemtoonde rijmende lettergreep nog een onbeklemtoonde lettergreep volgt:

lopen – hopen, dieren – mieren

Glijdend rijm = als er na de beklemtoonde rijmende lettergreep nog twee onbeklemtoonde lettergrepen volgen:

kinderen – hinderen

Halfrijm = alleen de klinkers of medeklinkers rijmen.

Er zijn twee soorten halfrijm:
assonantie en alliteratie.

Assonantie = alleen de klinker in een lettergreep rijmt en de betreffende lettergreep heeft klemtoon. Let op: het gaat om de klank en niet om hoe je het schrijft: spreek de woorden dus goed uit. De klanken moeten wel dicht bij elkaar staan: de volgende klank moet binnen de lengte van een versregel volgen.

*Voorbeeld 1: in r. 1: "nog ... donker ... nog";
in r. 2-3 "warm ... warm ... zachte ... nachtportier"
Let op: in "sukkeldraf" ligt de klemtoon op "suk",
dus dat woord hoort er niet bij; in r. 4: "jongen stopt"; in r. 7:
"vogel ... hoge ... boom"*

HET BLAUWE UUR – Joke van Leeuwen

De huizen zijn nog donker en de dromen nog niet af
warm is het bed en warm het zachte kussen
een nachtportier gaat weer naar huis toe op een sukkeldraf
een jongen stopt het nieuws in brievenbussen

5 daar rijdt de eerste tram voorbij, de passagiers nog sloom
een bakker haalt de broden uit de oven
een vogel zingt de nieuwe dag toe in een hoge boom
het licht in de lantarens mag weer doven

10 de postsorteerders van de nacht verlaten weer hun post
de schoonmaakploegen poetsen de kantoren
een vroege vracht moet weggebracht en bij een poort gelost
en o! er worden baby'tjes geboren.

Voorbeeld 2: De lange 'aa' in alle regels en de korte 'a' in r. 3:
"dat wat"

ALS DE DOOD - Tim Hofman,

uit: *Gedichten van de broer van Roos*, Amsterdam, Meulenhoff, 2016

Ik zeg haar zeg bedaar nu maar
het is van gebaar naar opgebaar
dat wat ons het eindelijk bespaart
maakt het zijn de moeite waard

Alliteratie = de beginmedeklinkers van woorden rijmen en de eerste lettergreep van het woord heeft klemtoon

Voorbeeld: "vroeg vracht" (r. 11) Dit is een sterk voorbeeld van alliteratie: dubbele medeklinkers (de 'v' en de 'r') en de woorden staan direct achter elkaar. Minder sterk zijn: "donker ... dromen" (r. 1), "warm ... warm" (r. 2), "bakker ... broden" (r. 6). In r. 8 geen alliteratie in "licht ... lantarens", want in "lantarens" ligt de klemtoon niet op "lan", maar op "ta".

HET BLAUWE UUR – Joke van Leeuwen

De huizen zijn nog donker en de dromen nog niet af
warm is het bed en warm het zachte kussen
een nachtportier gaat weer naar huis toe op een sukkeldraf
een jongen stopt het nieuws in brievenbussen

5 daar rijdt de eerste tram voorbij, de passagiers nog sloom
een bakker haalt de broden uit de oven
een vogel zingt de nieuwe dag toe in een hoge boom
het licht in de lantarens mag weer doven

10 de postsorteerders van de nacht verlaten weer hun post
de schoonmaakploegen poetsen de kantoren
een vroege vracht moet weggebracht en bij een poort gelost
en o! er worden baby'tjes geboren.

Van Dale Lesmateriaal **poëzie**

RIJM

OPDRACHTEN

NB Van Dale vindt het belangrijk dat rechten van makers goed zijn gewaarborgd en heeft zover mogelijk toestemming van rechthebbenden voor het plaatsen van gedichten in dit lesmateriaal. Mocht je desondanks vinden dat je rechten niet zijn gehonoreerd, neem dan contact op met onze klantenservice.

Opdracht poëzie leerlingen

- A** Hierboven staat ook een tekst van de band Osdorp Posse. Ga op zoek naar andere songteksten van Osdorp Posse en kies een songtekst uit die je aanspreekt. Hierin ga je op zoek naar rijm, waarbij je precies aangeeft om welke soorten rijm het gaat.
- B** Op www.vandale.nl staat het Woord van de Dag. Noteer dit woord op een A4'tje en bedenk zelf 5-10 woorden binnen hetzelfde thema die erop rijmen. Bijvoorbeeld: het Woord van de Dag is psalmpolitie. Je bedenkt zelf rijmwoorden die hier mee te maken hebben: zangrepetitie, justitie, enz.
- C** Houd een rijmronde in de klas. De eerste leerling zegt een woord, zijn/haar buurman moet een woord bedenken dat erop rijmt, enz. De uitdaging: lukt het om de hele klas met goede rijmwoorden aan de beurt te laten komen?
- D** Het gedicht HET BLAUWE UUR – Joke van Leeuwen komt vaak voor hierboven. Elke leerling schrijft op een post-it briefje waarom deze titel is gekozen. De docent verzamelt alle briefjes en groepeer ze op het (digi)bord. De meest gekozen verklaring wordt als eerste klassikaal behandeld, daarna de overige. Wat is uiteindelijk de meest logische reden voor de titel?

Veel succes!